

SZIKSZAI MÁRIA

AZ ANTROPOLÓGIAI JELEN MŰHELYTITKAI 1.

Terepnapló, Szatmár

Az alábbi szöveg 2018. július utolsó hetében végzett kutatóutam alkalmával készült terepnapló átdolgozott változata. Az antropológiai terepnapló általában a terepen töltött időszak alatt tapasztalt információkat és élményeket tartalmazza, de nem csak. A kutató a terepen szóba áll személyekkel, részt vesz szertartásokon, kihámozza a tulajdonviszonyokat, feltérképezi a rokonsági rendszereket, majd elgondolkodik a látottakon, utána néz a demográfiai adatoknak, és terepnaplót ír mindezekről. A terepnapló számomra nem csupán a nyers adatok lejegyzését jelenti, hanem azt a folyamatot is engedem benne látszani, ahogyan az adatokat egymás mellé tettem, majd eljutottam egy-egy felismerésig. Másrészt antropológiai írás nemcsak a terepen tapasztalt információkról és adatokról szól, és nemcsak ezek értelmezéséről, hanem az antropológusról is, hiszen azt mutatja meg, hogy hogyan gondolkodik az antropológus az adatairól. Ezenkívül pedig ott van benne magának a tapasztalásnak a leírása: a napi programnak, az utazásnak, a hőségnek, vagy akár az esetleges kudarcoknak a feljegyzése is, amikor nem találunk meg valamit, amit keresünk... Benne van az a lassú folyamat, amely során a kutató az indulása pillanatától eljut addig, hogy a kultúráról szóló történeteket írjon le. Amely történetekről újabb történetek jutnak eszébe – mint abban a régi indiai történetben, amely szerint a világ egy teraszon áll, amelyet egy elefánt tart a hátán, azt viszont egy teknősbéka tartja, és ez alatt már mind teknősbékák következnek...¹ Ha mód van rá, minden este sort kerítek az adott nap leírására, még akkor is, ha esetleg hangfelvételt is készítettem azon a napon. A terepnaplóba mindaz bekerül, ami nem szerepel az interjúkban, legyen az egy-egy beszélgetés vagy eseményen, szertartáson való részvétel. Ha ki is maradt egy nap, a következő napon mindig pótoltam a kimaradást. Több mint 15 éve szinte évente járok vissza a Szatmár megyei településekre, ezért néha nemcsak az aktuális információkra reflektálok, hanem összehasonlítom azokat a régebbi tapasztalataimmal is. A jelen szöveget 2018-ban írtam, 2021-ben stilizáltam, és ekkor friss lábjegyzetekkel láttam el.

Helyszínek: Szatmár megye, a szatmári svábok lakta települések, Nagykároly, Kaplony, Kálmánd, Börvely, valamint a kissé távolabbi Barlafalu, Szinifalu, Nagymadarász, Krasznasándorfalu.

Első nap

■ Indulás Kolozsvárról. Az utak nem voltak zsúfoltak, néhol pont olyanok voltak, amilyenek annyira szeretem: időnként csak én autóztam rajtuk. Kellemes nyár, még nem túl meleg. Előttem habos gomolyfelhők kontrasztja a kék előtt, az alsó részük mintha vonalzóval lett volna meghúzva, a felső tejszínhabos. Ráérősen vezettem. Szeretem ezt az útvonalat. Kevés kivétellel minden nyáron végigautózik ezen az úton, ez jelenti számomra a nyári szabadság időszakának kezdetét.

A tasnádi út most jobb állapotban volt, mint régebb, kissé foltoztak rajta. Tasnádon elhagytam egy csapat biciklis fiatalt, akik elől-hátul haladó kíséőautók között kerekaztek. Aha, mondtam, miattuk nem kaptam a kolostorban szálláshelyet az időszak elejére.

Délután négy órakor voltam a célpontban, a nagykárolyi hotel előtt. Először szálltam meg itt. Az autót leparkoltam az utcán, és besétáltam a recepcióhoz. Elmagyarázták, hogy melyik oldalsó utcából tudok bemenni az autóval a hotel hátsó udvarán a parkolóba. Egy alkalmazott segített a csomagokat felvinni. Az első szobában erős dohányillat volt. Nem foglaltam el, hanem lementem, és kértem egy másik megoldást. A tulajdonos kissé hitetlenkedett, mondván, hogy tilos az épületben dohányozni, de azonnal adott kulcsot két másik szobához, hogy válasszak közülük, és közben szabadkozott, hogy ezek a szobák kissé kisebbek. Ezt nem bántam annyira, mint a dohányillatot. A következő szoba nem volt dohányillatú, de nehéz illata volt ennek is, a harmadik viszont rendben volt, ennél maradtam. A szobában elegáns sötét színű bútorok, szép a fürdőszoba is. A légkondi különösen jól jön errefele a Partiumban, ahol sokkal melegebbek a nyarak, mint bent Erdélyben. A szoba manzárdon volt, ami azt jelenti, hogy kisebbek az ablakok, ami este talán nem baj, gondoltam: ha becsukom az ablakot, nem hallatszik fel az utcán levő asztaloknál üldögélő vendégek hangja, mint most. Miután megszusszantam, lementem ebédelni a vendéglőbe, és helyet foglaltam az ebédlőteremben. Itt viszont nagyon meleg volt, az ajtók nyitva, a légkondi nem működött. Senki nem ült az asztaloknál, néhány vendég kint a napsütötte teraszon ült, de nekem nem volt kedvem kint az utcai asztalokhoz ülni. Tonhalas salátát ettem. A pincér nagyon fiatal volt, talán még iskolás korú. Az a sok helyen divatos eljárás, amikor az étkezés közepén odajön a pincér az asztalhoz és megkérdezi a vendéget arról, hogy ízlik-e, amit épp fogyaszt, már ide is eljutott. A saláta ehető volt, de kissé ízetlen, semmiképp nem mondható finomnak.

Ezek után kimentem Kálmádra. A búcsú előtti napok ezek, már javában folyt a sütés-főzés, amibe ilyenkor mindig automatikusan bekapcsolódom: murkot pucooltam a másnapi leveshez, kókuszkecskát forgattam kókuszreszelékbe, vaját kavartam ki cukorral, süteménylapokat kezegettem meg krémmel, miután a krémet mixerrel simára kavartam, porcukrot őrltem a glazúrhoz, glazúrt kentem a tetejére. Mindezt nyilván a háziasszony pontos útmutatása alapján. Ő koordinálja a rendelkezésre álló családi munkaerőt: ő határozza meg, hogy melyik munkafázisnak mikor van az ideje, hova kell több munkaerő, milyen sorrendben következnek a feladatok. Ő méri ki a hozzávalókat is. Ebbe a körbe kapcsolódtam be én is. Ez ilyenkor az egyetlen módja annak, hogy az ember a háziakkal beszélgeszen.

Régen gondolom azt, hogy az antropológus, amikor terepen van, legtöbbször nem teheti meg azt, hogy kívülálló marad, és nem vesz részt a terepen zajló életben. Főleg nem teheti meg ezt egy sváb környezetben, ahol a dolgos kezeket mindennél többre becsülik, és megvetik azt, aki nem elég szorgalmas. Immár 15 éve járok a sváb falvakba, és minden alkalommal a búcsú előtt ez így történik, azaz én is részt veszek az előkészületi munkákban. De annak idején a kilencvenes években a csángó falvakban tett kutatóutak alkalmával is így történt: a szállásadó házában a július 22-i búcsú előtti előkészületekben, de a hétköznapiakban is kutatóként és munkaerőként vettem részt. A csángó embereknek sem nagyon volt olyan szabadidejük, amit a kutatóra szánhattak volna, ott volt nekik az elvégzendő munkájuk, és a kutató számára a munkába való bekapcsolódás jelentette az egyetlen esélyt arra, hogy beszélgeszen velük. És miközben hajtogattuk a galuskát, lehetett beszélgetni a háziasszonnyal. A galuska egyébként a búcsúra készített ünnepi eledel volt, egy helyi változata a töltöttkáposztának. Ott, Csíkfalván épp szőlőlevélből készítették, mert nem volt a kertben megfelelő káposztalevél. A hús nem darálva került bele, ahogy máshol szokták, abban a háztartásban nem is

volt húsdaráló, hanem apró kockára vágva, és olyan ritkásan, hogy talán nem is került minden töltelekbe egy-egy kocka...

Kálmándon ez a nap az előkészületi munkákkal telt. A kinti, elviselhetetlen meleg mellett bent egész nap főzés és sütés zajlott. És beszélgetés. Ilyenkor lehet feltenni a kérdéseket. Meg lehet hallgatni a történeteket, amelyeket egymásról egymásnak mesélnek az adatközlők. A búcsúról, a receptekről, a hozzávalók beszerzéséről. A faluról, a falu életéről. Arról, hogy milyen konfliktusok vannak, és mit terveznek ezzel kapcsolatban. Arról, hogy ki milyen ruhába öltözik másnap. A falubeliekről, a szomszédokról, a rokonokról, a szomszéd faluban lakó ismerősökről. És ki lehet érezni belőlük azt, hogy hogyan gondolkodnak, hogyan döntenek, hogy mi az értékes és mi a megvetendő számukra.

Késő este indultam vissza a szálláshelyemre. Ezen az estén különösen szép volt a Hold, Kálmándról a szálláshely felé vezetve szemben velem az út fölött ragyogott. Még két nap lehet a teliholdig, gondoltam. Az autótutat néhol javítják Kálmánd és a város között, ezért a figyelmeztető táblákat kellett kerülgetni. Szokatlan volt, nem szoktam ilyen késő este errefelé vezetni, hiszen a házigazdám csak nemrég költöztek Kálmándra. Azelőtt Nagykárolyban laktak, és ilyenkor a települést nem ott, hanem Kaplonyban kezdtem.

Este leültem írni. Zaj van lent az utcán. A vendégő asztalainál ülő vendégek kiabálnak, és hangosan kacagnak néha. Zene is van, de csukott ablaknál nem zavaró. Csak a hőmérséklettel kell valahogy kibékülni. A légkondi jó, de nem tartható bekapcsolva éjjelre, mert egyenesen az ágy felé irányították. Az ablak nem nyitható ki a zaj miatt.

Második nap

A kálmándi búcsú, azaz a svábok megnevezésével: a kirbáj napja. Részben azért jöttem épp most, hogy részt vegyek ezen a búcsún. A kálmándi templom védőszentje Szent Anna. A Szatmári Egyházmegyében csak Kálmándon van Anna-templom. A Gyulafehérvári Egyházmegyében összesen 18 templom vagy kápolna van Szent Annának szentelve, a Temesvári Egyházmegyében kettő, és végül a Nagyváradi egyházmegyében egyetlen templom, a nagyváradi Orsolya-rendi zárdatemplom. Kálmándon a búcsú legtöbbször Szent Anna napján, július 26-án van.

Hajnalban hátranyitottam a szobám ablakát, és végre elviselhető hőmérsékletű levegő áradt be. Nem volt kedvem reggelihez lemenni, kávé és reggeli nélkül indultam el. Előbb a virágosokhoz. Valamiért eszembe jutott, hogy virágot akarok vinni a vendéglátóimnak. Nem szokás ajándékot vinni, de arra gondoltam, jól mutat majd az asztalon a vázában. A virágárus nem volt messze a hoteltől. A legszebb és legnagyobb virágcsokrot választottam ki. Ezután megkerestem a rendőrség utcájában a boltot, ahol *sváb kenyér* feliratú kenyeret vásároltam – ez utóbbit a vendéglátóim kérésére, ehhez pontos útbaigazítást kaptam előző este. Kálmándra érve kiderült, hogy az az utca, ahol meg szoktam közelíteni a vendéglátóim lakhelyét, már le van zárva a búcsús vásár miatt, így visszafordultam, és egyből találtam egy megfelelő kerülőutat, ahol egyébként addig még nem jártam. Fél 11-re pontosan megérkeztem a kenyérral, és indultunk is a templomba.

Már az autóból mindenfelé a templomba tartó embereket láttam. Ebben a faluban ez a nap erről szól. A falunak régen ez volt az egyik legnagyobb ünnepe, és talán ma is az. Később mondták a beszélgetőtársaim, hogy régen teljesen megállt az élet erre az egy napra a faluban. Régen ezen a napon minden mezei munkát beszüntettek, a ház környékét rendbe tették. Ez azt jelentette, hogy a ház előtti ágyást megkapálták, a járdát leseperték, az udvart is rendbe tették. A ház előtti zöld rész gyomlálása ma is feladat, a búcsú előtti egy-két napon sort kerítenek rá még azok is, akik csak 2-3 éve költöztek oda. A vendéglátóm előző napon végig aggodalmaskodott azért, hogy nincs még rendben a ház előtti virágágyás, ám a sok

főzés miatt erre nem volt ideje. Végül úgy oldotta meg, hogy a mise napján hajnalban felkelt, és kiment gyomlálni és seperni. Ez semmi szín alatt nem maradhat el. A misére igyekvő falubeliek ugyanis, amikor elvonulnak a házak előtt, nemcsak a járda menti részt vizsgálják meg, hanem bepillantanak az udvarokra is. Senki nem engedi meg magának azt, hogy ne legyen rend a háza előtt és az udvaron.

És ez nemcsak a házakra és az utcai részekre vonatkozik, hanem a temetőre is. A környékbeli falvakban egész évben elvárás az, hogy minden sír gondozott legyen, és ezenfelül virágokkal ültessék be, amelyeket aztán illik rendszeresen gondozni. A kálmándi és a kaplonyi temető tavasztól ősziig szó szerint olyan, mint egy virágoskert. Mivel az időjárás eléggé nem kedvez a sírokra ültetett virágoknak, hiszen a temetőben egyetlen árnyékot adó fa sincsen, csak a tűző nap mindenféle, elengedhetetlen a növények rendszeres, szinte napi szintű öntözése. Kaplonyban az adatközlőim, főleg az asszonyok, hajnalban szoktak kimenni a temetőbe, legtöbbször biciklivel, és megöntözik a virágokat. Amikor egy-egy virág elnyílik vagy kiszárad, másféléket vásárolnak és ültetnek a helyükre. Mindenki igyekszik rendezni a sírokat, ugyanolyan gondot fordítanak erre, mint a ház előtti seprésre és gyomlálásra. Bár mostanában már vannak fedett sírok, amelyekre nem kell virágot ültetni, azért azt tartják becsben, aki virágokat ültet, és azokat gondozza. Nemezszer voltam adatközlővel a temetőben, amikor segítettek ezt vagy azt a sírt megtalálni. Ilyenkor tanúja voltam annak, ahogy megfigyelik a többi sírra ültetett virágokat, összehasonlítják, kritizálják a gondozókat, ha elhanyagolt egy sír, bár ez csak különösen ritkán fordul elő. A fedett sírokról egyértelműen úgy tartották, hogy a virágok gondozásával járó munkát váltják ki ezzel, és ezt rosszállóan mondták.

Visszatérve a búcsúra. A búcsún, mint minden évben, most is felvonult a helyi Fáklya és Mennyezethordozó Társaság, amely 1862 óta működik a faluban, valamint játszott a helyi fúvószenekar is. A prédikáció helyenként érdekes volt, a májusi kaplonyi élményemhez képest kimondottan üdítő. A templomok szónokai érezhetően nem tudják távol tartani magukat a nyilvánosságban zajló diskurzusoktól. A kelet-európai magyar nyelvű média még most, 2018-ban is fokozottan tematizálja az idegenek érkezését és a fenyegetettség érzését. A kálmándi szónok kétszer is felhívta a hívek figyelmét arra, hogy a média gyakran megtevesztő információkat közvetít, és vigyázni kell, mert gyakran riogat, és gyűlöletet kelt, amit nem szabad elfogadni – miközben májusban Kaplonyban egy hajnali misén egy másik pap arról mesélt történeteket, hogy hogyan jönnek az idegenek és szüntetik meg a kultúránkat. Példaként ehhez azt mesélte, hogy egy svéd városkában betiltották a keresztény templomok harangozását, de megengedték, hogy a muszlim müezzín imára hívja a híveket. A májusi, kaplonyi szónok magyarországi volt, a mostani kálmándi pedig partiumi, sváb származású. Valahogy elégedetten vettem tudomást arról, hogy a partiumi papnak másféle diskurzusa van. De azt is láttam, hogy a kaplonyi mise alatt a hívek egy része felszisszent, fejüket csóválták. Hazafele menet némán hallgattam a beszélgetésüket. Senki nem kételkedett ezekben a történetekben, mint ahogy általában a média tálalta történetekben sem, senki nem akarta legalább ellenőrizni őket. Senki nem akar elgondolkodni azon, hogy vajon miért mesélik neki mindezt.

Ezen az Anna-napi búcsún volt a másik alapgondolat is, az, hogy a hívő ember nem mások szemében kell jónak, szépnek, igaznak stb. látsszon, hanem az Istenek kell tetszen. Ennél a résznél felkaptam a fejem. A művészettantropológia óráimon szoktam beszélni a diákoknak a bizánci képbolász időszakáról. Kissé leegyszerűsítve, a 8–9. században a Bizánci Birodalomnak az volt a kérdése, hogy vajon mi tetszik az Istennek: az, hogy legyenek-e képek a templomokban, vagy az, hogy ne legyenek. Ezt akkor is csak találgatni tudták, de szinte 300 évig vitáztak ezen, és a vita néha tettelegességig fajult. Érdekes, gondoltam a szó-

nokot hallgatva, hogy azóta is az emberek egy részének az a célja, hogy kitalálja, mi tetszik az istenének.

De vissza a sváb falvakhoz és Kálmándhoz.

A búcsú napján délelőtt, mint mindig, most is a nagymiséen vett részt a család. Az alkalomra mindenki ünneplőbe öltözik. A misére együtt megy a család, gyalog sétálnak a templomig, és mint mindenki, ők is be-bekukkintanak egy-egy udvarba, megfigyelik a templomba tartó embereket, odaköszönnek egy-egy ismerősnek. Néhányan biciklivel mennek, kevesebben autóval. Az úton elhangzik egy-egy mondat arról, hogy valakik épp hazalátogattak. A búcsú július végén van, ez egybeesik a szabadságok idejével, és nagyon sok kitelepedett sváb család ilyenkor látogat haza. Nemcsak Kálmándon lehet ezt érezni, hanem a környéken mindenhol. Nagykároly ilyenkor tele van német rendszámú autókkal. A környéken élők úgy fogalmazznak, hogy „hazajöttek a németek” – a németek, azaz a Németországba kitelepedett sváb családok. Saját magukat nem nevezik így.

A misén a családok többnyire nem együtt ülnek. Mivel sokkal többen vannak jelen ilyenkor, mint a szokásos miséken, a misét a templom előtti udvaron tartják. A hívek egy része, főleg azok, akik nem bírják a napsütést, és nem találtak helyet az árnyékos részeken, bent a templomban foglalnak helyet. Az ülésrendet azonban bent is, kint is nagyjából megtartják: a nők és a férfiak külön ülnek, igaz, ez most már nem olyan szigorú. A búcsún azonban nincs ezen túlmenően kötött ülésrend: mindenki oda ül le, ahol hely van. Az indulás előtt rendszerint elhangzik egy sürgetés arra vonatkozóan, hogy idejében oda kellene érni, míg el nem fogynak a helyek az árnyékos részen.

A templom előtti utca már reggel óta le van zárva, és tele van árusokkal. A mise előtt nem szokás megrohanni a vásáros pultokat. Néhányan ugyan ekkor is vásárolgatnak, de csak kevesen, hiszen többnyire a mise elejére érkeznek az emberek, és aki hamarabb érkezik, az a helyét igyekszik megtalálni. Az árusok ideje a mise után következik. A kitóduló tömeg szembetalálja magát az árusokkal, és elkezdődik a nézelődés, miközben lassan, araszolva haladnak hazafelé.

Miután hazaérkezett a család, az ebéd következik. A rokonok, azaz a nagyszülők, a gyerekeik, azok gyerekei, esetleg távolból érkezett vendégek, a szomszéd faluban lakó rokonság többnyire egy helyen gyűl össze, előre megbeszélik, hogy kinél. A legnagyobb asztalnál terítenek, minden szomszédos helyiségből áthozzák ide a székeket, esetleg padot állítanak be, és igyekeznek mindenkinek helyet szorítani az asztalnál. A mi esetünkben is a háziak szomszéd faluban élő szülője és testvére, illetve azok gyerekei is eljöttek a misére valamint az azt követő ebédre, illetve meghívták a gyerekeik egyik faluban élő barátját, akiről tudták, hogy nem várja otthon terített asztal.

Az étkezés ebben a kultúrában nemcsak a búcsú fénypontja, hanem a sváb kultúra egyik legfontosabb sarokköve is. Legtöbb idejüket itt az alapanyagok megtermelésére és beszerzésére, az ételek előállítására és magára az evésre fordítják. Az ételek előállításához nem akármilyen alapanyag felel meg. A bolti tej például szóba sem jöhet, hanem kizárólag a frissen fejt falusi tejet fogyasztják el. A vendéglátóim, mint nagyjából mindenki, akinek nincs tehene, megállapodtak egy tehenes gazdával, és egy héten egyszer vagy többször tőle vásárolják a tejet. De ott voltam egyszer, amikor a levest kivételesen nem disznózsírral, hanem olajjal készítették, és a gyerekek duzzogva félretolták. Ha nagy ritkán egy étkezés alkalmával nincs hús az asztalon, az hasonló értetlenkedést vált ki, illetve ha el is viselik, a következő étkezésnél valaki biztosan megjegyzi, hogy végre van egy kis hús. Az étkezés maga is egy időigényes tevékenység, de leginkább a búcsús ebéd az: ezen a napon az ebéd 13 óra után nem sokkal kezdődik, és konkrétan 17 óráig tart, és ebben nincs benne a kávézás vagy a szieszta.

A búcsús menü első fogása a levesből kivett főtt hús, amelyet tálakban szolgáltatnak fel. Melléje teszik külön tálba a főtt leveszöldséget. Előszeretettel fogyasztják a velőt is ennél a fogásnál. A főtt húst legtöbbször saját eltevésű paradicsomitalból készült szósszal fogyasztják, de korábbi években láttam almaszószot is. Ezt követi a húsleves, amelybe szigorúan házi készítésű tészta jár. A háziasszony idejében felkészült, és gondoskodott arról, hogy erre az alkalomra legyen megfelelő házi tészta. A leves után következik a sült hús. Itt soha nem egy, hanem legalább két-, olykor háromféle hús kerül az asztalra. Disznósült mellett szeretik a baromfiakat, de az ünnepi ebéden csak ritkán van csirke: legalább kakas, de inkább liba, kacska, pulyka szerepel, de a nyúlhús sem ritka. Ezeket mindig a saját udvarukon nevelik. Körítésként krumpli került a húsok mellé, és maradt a szósz is. Pár éve, amikor a háziasszony ki akart tenni magáért, töltött húst is készített, és azt is ilyenkor tálalták, de erre most nem került sor. Most a sülték után a töltelékes káposzta következett. A búcsús menü végén házi készítésű sütemények következnek. Legalább háromféle süteményt kell tálalni, és nem is olyan régen az volt az elvárás, hogy ha csak kétféle sütemény van, akkor melléje legalább egy torta is készüljön, és a háziasszony ilyenkor is úgy érezte, hogy szabadkozni kell előttem, ha a torta nem emeletes. Az elmúlt években már nem láttam emeletes tortát, de a süteménynek jelenleg is többfélének kell lennie.

Nem esett még szó az italokról: az étkezés előtt házi pálinka került a poharakba. A sváb háztartásokban bor szinte mindig van, legtöbbször saját maguk művelte szőlőből készítik, saját pincéjükből hozzák fel ilyenkor, mint most a házigazdám is. Az adott évi bor mindig állandó témája az asztali beszélgetéseknek, de az is szóba került, hogy jelenleg a szőlő milyen állapotban van. Az étkezés előtt erős italt és étkezés után bort fogyasztani nemcsak egy búcsús ebéd alkalmával szokás, hanem bármelyik vasárnapi ebéd alkalmával is. Az otlétem idején a házigazda által felhozott bor mellett a búcsús ebéd közben és után kereskedelemből vásárolt sört is fogyasztottak.

Az ebéd után a család kitelepedett az udvarra. Nem ritka, hogy dinnyés árusok járnak az utcákat, de ilyenkor különösen, hiszen tudják, hogy mindenki otthon van, és ünnepi ebéden van túl. Az árusok autóra vagy szekérre teszik a dinnyéket, lassan hajtanak végig az utcákon, és kiabálnak. Ezt bent meghallják, és ilyenkor ki lehet menni és vásárolni lehet tőlük dinnyét. Ezenkívül a délután folyamán a vendégek gyakran magoznak: napraforgómagot fogyasztanak, miközben a ház árnyékában, a kihozott székeken ülve zajlik a beszélgetés. Rutinosan csinálják, a gesztusaikból látszik, hogy máskor is fogyasztják. Ahol kisgyerekek vannak, szinte kötelező program, hogy délután a gyerekek még visszakérezkednek a vásárba. Ilyenkor előbb egy rövid alkudozás során megbeszélik szüleikkel azt, hogy mit szeretnének megvásárolni, a sikeres alku után megkapják a zsebpénzüket, és egy felnőtt kíséretében visszamennek vásárolni. Később hazaérkeznek, és a délutánt az udvaron az új szerzeményeikkel játszva töltik. Pár éve még ennél a családnál is így volt, ez azonban már megváltozott, a gyerekek immár fiatal felnőttek, és most ebéd után a falubeli barátaitat keresik fel, és elvonulnak a felnőttek társaságától.

Este fáradtan autóztam haza, de ez jóleső fáradtság volt. A szobában bekapcsoltam a légkondit, és amíg lehűtötte a szobát, írtam.

■ JEGYZET

1. Clifford Geertz: *Az értelmezés hatalma*. Századvég, Bp., 1994. 196.